

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Л.М.ЖВАНКО

КРАЄЗНАВСТВО

Методичні вказівки до самостійної роботи та практичних занять
(для студентів 1 курсу денної форми навчання
напрямів підготовки 6.030504 - «Економіка підприємства»,
6.030509 - «Облік і аудит»)

ХАРКІВ – ХНАМГ – 2009

Жванко Л.М. КРАЄЗНАВСТВО: Методичні вказівки до самостійної роботи та практичних занять (для студентів 1 курсу денної форми навчання напрямів підготовки 6.030504 «Економіка підприємства», 6.030509 «Облік і аудит») / Укл. Жванко Л.М.- Харків: ХНАМГ, 2009. – 43 с.

Укладач: канд. іст. наук, доц. Л.М. Жванко

Рецензент: *В.В.Калініченко - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна.*

**Рекомендовано кафедрою історії і культурології ХНАМГ,
протокол № 11 від 8 квітня 2009 р.**

...Слобожанщина дала багато щирих культурних робітників у всіх галузях життя, як то Каразін, дякуючи котрому виник в Харкові університет, письменників – Артемовського-Гулака, Квітку-Основ'яненка, Щоголева, Олександрова, Олеся, Алчевську, громадських діячів – Гордієнка, Погорілка, вчених – Матушинського, Дм.Міллера, художників-майстрів – Васильківського, Репина і др.

Микола Федорович Сумцов

ВСТУП

Підготовка кваліфікованих фахівців у всіх галузях народного господарства передбачає вивчення у вищих навчальних закладах предметів гуманітарного циклу. Одним з таких є, безумовно, краєзнавство – важлива дисципліна, яка ввібрала в себе історію, культуру, духовність нашого краю, всього того найкращого, що витримало випробування часом у сфері духовної та матеріальної культури. Саме воно є тим своєрідним містком, який зв'язує покоління минулі з поколіннями сучасними і прийдешніми.

Останнім часом спостерігається активізація краєзнавчої роботи – з'явилися видання з різних проблем регіонального краєзнавства, посилено увагу до цих проблем з боку музеїв, окремих дослідників, академічних інститутів, проведено кілька загальноукраїнських та регіональних конференцій з історичного краєзнавства.

На сучасному етапі духовного відродження незалежної України, як зазначено в Програмі розвитку краєзнавства на період до 2010 р., що затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 10 червня 2002 р., невід'ємною складовою громадського руху та наукових досліджень є краєзнавство, спрямоване на відродження духовності, історичної пам'яті, формування у громадян і передусім у молоді любові до рідного краю, національного патріотизму, поваги до людини, відповідальності за збереження історико-культурного надбання.

Саме краєзнавство – безцінна скарбниця збереження історичного досвіду багатьох поколінь, всього того найкращого, що витримало випробування часом у сфері духовної та матеріальної культури. Воно, безумовно, є тим своєрідним містком, який пов'язує покоління минулі з поколіннями сучасними та прийдешніми.

У минулому нашого краю багато героїчного і багато трагічного, але поза всяким сумнівом – Слобожанщина є частиною єдиного українського контексту,

її витворили українські переселенці, принісши на Дике Поле українське слово, українську пісню, українську ікону і, нарешті, – український дух!

Завдання курсу **«Краєзнавство»** – виховання національно свідомого студентства, яке не мислить стереотипами, поважає свою Батьківщину, бачить Україну європейською державою, а в майбутньому зможе стати потужним фундаментом української нації і забезпечити поступ України до європейської спільноти.

Головною метою вивчення курсу «Краєзнавство» є формування у студентів системи знань історії Слобожанщини і міста Харкова з давніх часів до сьогодення, етнографічних студій та літературного процесу, витворів мистецтва та освітніх процесів; виховання молодого покоління на засадах патріотизму, шанобливого ставлення до свого минулого, утвердження національних пріоритетів.

Форми роботи з курсу «Краєзнавство»:

Аудиторна (відповідно до принципів Болонського процесу складає 40 % вивчення дисципліни) –

- лекційні заняття;
- практичні заняття

Самостійна (відповідно до принципів Болонського процесу складає 60 % вивчення дисципліни) –

- виконання завдань по підготовці до практичних занять,
- виконання індивідуальних завдань;
- написання та захист рефератів,
- участь у студентських наукових конференціях,
- написання конкурсних робіт,
- відвідання експозицій Харківських музеїв,
- екскурсії по визначних місцях Слобожанщини.

Лекційний курс покликаний допомогти студентам опанувати головні питання й проблеми тем, полегшити й поглибити їх вивчення за науковою літературою. Лекції мають пізнавальний, цілісний характер і сприяють

розвитку історичного мислення у студентів. Застосування мультимедійних матеріалів додають курсу наочності та зацікавленості у студентській аудиторії.

Практичні заняття є формою контролю за самостійною роботою студентів. Водночас вони дають змогу розкрити індивідуальність особистості через підготовку доповідей, розгорнутих бесід, дискусій, круглих столів, рецензування та обговорення рефератів, колоквіумів. Такі активні форми навчання допомагають студенту поглибити й творчо осмислити одержані знання.

Самостійна робота в бібліотеках, Internet дає можливість знайомства з монографіями, документами, альтернативними точками зору різних авторів на конкретні проблеми. Крім того, вона виховує у студентів самодисципліну, почуття відповідальності, вміння орієнтуватися в розмаїтті думок і підходів, творчо осмислювати одержані знання.

При вивченні курсу **«Краєзнавство»** у студентів формується система відповідних знань і навичок:

Отже, студент повинен

знати:

- ▣ основні поняття, терміни, хронологію подій, періодизацію, концептуальні проблеми історії, здобутки та втрати культури й освіти Слобожанщини;
- ▣ видатних діячів та їх внесок у розвиток краю.

вміти:

- ▣ визначати місце і роль Слобожанщини в історичному розвитку України;
- ▣ долати стереотипи історичного мислення щодо минулого Слобожанщини;
- ▣ працювати з історичними джерелами;
- ▣ виступати на наукових студентських зібраннях та аргументувати свою думку,
- ▣ застосовувати набуті знання у спілкуванні, дискусіях, обговоренні питань сучасності.

ТЕМАТИКА КУРСУ «КРАЄЗНАВСТВО».

ЗМ 1.1. Процес заселення і формування території краю.

1. Краєзнавство в системі гуманітарних наук.
2. Витоки історії краю.
3. Заселення і розвиток Слобожанщини у другій половині XVII - XVIII століттях.
4. Заснування міста Харкова.

ЗМ 1.2 Розвиток економіки, ремесла, матеріальної та духовної культури краю

1. Традиційні ремесла та розвиток економіки на Харківщині.
2. Літературне краєзнавство.
3. Мистецтво краю.
4. Розвиток освіти на Харківщині.

ЗМ 1.3 Етнографічні особливості краю.

1. Світоглядні виміри слобожан.
2. Народний одяг і побут Слобожанщини.
3. Видатні дослідники Слобожанщини.
4. Підсумкове заняття.

ПЛАНІ І ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Краєзнавство в системі гуманітарних наук.

1. Мета, предмет, завдання і напрямки краєзнавства.
2. Становлення краєзнавства як науки.
3. Доля краєзнавства та краєзнавців у XX ст. Видатні вчені-краєзнавці.

Завдання до заняття

- Тут і далі до тих питань, які не виділені окремо, потрібно готувати розгорнуту усну відповідь.
- Питання 2 виконати у вигляді таблиці «Становлення вітчизняного краєзнавства у XIX ст.» (За матеріалами монографії: П.Т.Тронько. Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття (досвід, проблеми, перспективи). - К., 2001.)

№ п/п	Дата заснування	Місце заснування	Назва організації	Діячі	Напрямки роботи
-------	-----------------	------------------	-------------------	-------	-----------------

Зробити висновки.

- Підготувати повідомлення про репресованих краєзнавців Харківщини.

Самостійна індивідуальна робота (за вибором студентів)

Тут і далі необхідно підготувати усні повідомлення для виступу.

1. Краєзнавство України: теоретичні засади.
2. Діяльність харківських краєзнавців у XIX ст.
3. Діяльність Українського комітету краєзнавців (1925 – поч. 30-х років).
4. Степан Рудницький – батько української географії. Харківський період життя (1926-1933 рр.).
5. Видатні вчені - краєзнавці.

Питання для самоконтролю

1. Визначте предмет дослідження курсу «Краєзнавство».
2. Проаналізуйте напрямки краєзнавчих досліджень.
3. Коли відбувається становлення краєзнавства як науки?
4. Коли і якою метою було засновано Товариство Нестора Літописця?

5. Чому у 30-ті рр. XX ст. краєзнавчий рух зазнав переслідувань, а краєзнавці – репресій?
6. Яку роль відіграє історичне краєзнавство?
7. Яка краєзнавча спілка діяла у Харкові у XIX ст., визначте напрямки її діяльності.

Рекомендована література до теми 1

- ❖ Верменич Я. Теоретико – методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні. - К., 2003.
- ❖ Дем'янчук Г.С. Українське краєзнавство: сторінки історії.-К., 2006.
- ❖ Історія міст і сіл України. Харківська область. - К., 1967.
- ❖ Краєзнавство. - Науково-популярний журнал. - К., 1995.
- ❖ Репресоване краєзнавство (20-30-ті роки).- К., 1991.
- ❖ Середяк А. Краєзнавчі дослідження в Україні (історіографічний аспект). //Історіографічні дослідження в Україні.-К., 2004.- Вип. 14.- С.249 – 272.
- ❖ Слобожанщина. - Часопис. - 1999-20003.
- ❖ Тронько П.Т. Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття (досвід, проблеми, перспективи). - К., 2001.

Тема 2. Витоки історії краю.

1. Характеристика археологічних культур на території Харківщини:
 - 1.1. ареал розселення та доба існування;
 - 1.2. головні заняття та особливості побуту.
2. Скіфо-сарматський період на території Харківщини:
 - 2.1. скіфські стоянки (VI-III ст. до н.е.).
 - 2.2. доба сарматів (II ст. до н.е. - IV ст. н.е.).
3. Харківщина у часи раннього середньовіччя:
 - 3.1. Харківщина у складі Хозарського каганату (VIII-X ст.).
 - 3.2. Перші слов'яни на території Харківщини – Сіверська земля.
4. Стародавнє місто Донець: історія і сучасний стан городища.

Завдання до заняття

- Питання 1 виконати у вигляді таблиці «Археологічні культури краю».

№ п/п	Назва культури	Дата існування	Ареал поширення	Головні заняття	Особливості розвитку
-------	----------------	----------------	-----------------	-----------------	----------------------

- До питання 3 скласти схему «Взаємозв'язки слобожан у часи середньовіччя зі своїми сусідами». Зробити висновки.
- До питання 4 підібрати матеріали періодичних видань, де висвітлюються проблеми сучасного стану Донецького городища. Зробити висновки.

Самостійна індивідуальна робота (за вибором студентів)

1. Первісна історія Харківщини за матеріалами археологічних розкопок.
2. Торгові зв'язки предків слобожан за матеріалами нумізматики.
3. Салтівська археологічна культура.
4. Боротьба населення сходу Київської Русі з монголо-татарами.

Самостійна позанавчальна робота

Відвідання Харківського історичного музею, експозиція «На перехресті століть». Написання звіту.

Захист рефератів

1. Доба кочівників і Харківська земля (за матеріалами археологічних розкопок).
2. Торгівельні зв'язки сіверян (за матеріалами археологічних розкопок).

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «археологічна культура».
2. Які риси включає в собі поняття «первісність».
3. Характеристика археологічних культур епохи бронзи.
4. Життя кочових народів на території сучасної Харківщини.
5. З якими подіями пов'язано входження території сучасної Харківщини до складу Київської Русі.
6. Дослідники давньої Слобожанщини – Б.А.Шрамко.

Рекомендована література до теми 2

- ❖ Археология Украины. Харьковская область.-К.,1974.
- ❖ Білоусько О.Україна давня: євразійський цивілізаційний контекст.- К., 2002.
- ❖ Бунятян К. П. На світанку історії. – К., 1998.
- ❖ Васіна З. Літопис українського одягу: У 2 т. – К., 2005.
- ❖ Древности римского времени на Слобожанщине.- Х., 2006.
- ❖ Зайцев Б. П., Скирда В.В. та ін. Історія рідного краю (Харківщинознавство). Ч. 1.- Х., 2000.
- ❖ Каневський І., Скирда В., Яцина О. Енеоліт і бронзовий вік на Харківщині// Український засів. - 1997. -Ч. 10-12. - С. 82-88.
- ❖ Природа и население Слободской Украины. Харьковская губерния.- Х., 2007.
- ❖ Шрамко Б.А. Древности Северского Донца. – Х., 1962.
- ❖ Шрамко Б.А., Михеев В.К., Грубник-Буйнова Л.П. Справочник по археологии Украины. Харьковская область. - К., 1974.

**Тема 3. Заселення і розвиток Слобожанщини
(XIII - кінець XVIII ст.)**

1. Монголо-татарська навала. Дике Поле.
2. Початки заселення Харківщини: причини, етапи, особливості.
3. Адміністративно-територіальний устрій та соціально-економічний розвиток Харківщини у другій половині XVII – кінці XVIII ст.:
 - 3.1. адміністративно-територіальні утворення на території Харківщини – воєводство, намісництво, губернія;
 - 3.2. соціальні стани на території Слобожанщини;

Завдання до заняття

- До питання 1 скласти схему «Дике Поле. Татарські шляхи».
- До питання 3 підготувати дискусію (робота у творчих групах) за темою «Ліквідація російським царизмом автономного устрою Слобожанщини у XVIII ст.»

Самостійна позанавчальна робота

Відвідання Харківського історичного музею. Написання звіту.

Самостійна індивідуальна робота (за вибором студентів)

1. Наслідки монголо-татарської навали на територію сучасної Слобожанщини.
2. Участь монастирів у заселенні Слобожанщини.
3. Татарські напади на Слобожанщину у 80 – 90 роках XVII ст.
4. Доля жінки-слобожанки у XVII - XVIII ст.

Захист рефератів

3. Перші переселенці на Слобідську Україну.
4. Захисні лінії Слобожанщини.
5. Іван Сірко - легендарний Харківський полковник.
6. Перші Харківські губернатори (кін. XVIII ст.).

Питання для самоконтролю

1. Визначте причини заселення Дикого Поля.
2. Чому саме українці були першими переселенцями на Дике Поле?
3. Які особливості устрою слобідських полків можна виділити?

4. Чому козаки були головним станом на Слобожанщині?
5. Порівняйте суспільні стани Слобожанщини і Гетьманщини.
6. Полковники Слобожанщини.
7. Причини ліквідації слобідських козацьких полків.

Рекомендована література до теми 3

- ❖ Альбовский Е. Харьковские казаки. Вторая половина XVII в. I-я книга I-го тома. - Х., 2005.
- ❖ Антонов А.Л., Маслійчук В.Л. История Харьковского городского самоуправления. 1654 – 1917. - Х., 2004.
- ❖ Багалій Д.І. Історія Слобідської України. - Харків, 1993.
- ❖ Барвинский В.А. Исторический очерк Харьковской губернии. -Х.,1918.
- ❖ Зайцев Б.П., Скирда В.В. та ін. Історія рідного краю. Ч. 2. – Х., 2001.
- ❖ Історія українського козацтва. - Т.1.- К., 2006.
- ❖ Маслійчук В. Провінція на перехресті культур: Дослідження з історії Слобідської України 17 – 19 ст. – Х., 2007.
- ❖ Маслійчук В.Л. ALTERA PATRIA: Нотатки Про діяльність Івана Сірка.-Х., 2004.
- ❖ Маслійчук В.Л. Козацька старшина слобідських полків другої половини 17 – перша третина 18 ст.-Х., 2003
- ❖ Потрашков С.В. Харьковские полки: Три века истории. – Х., 1998.
- ❖ Саратов І.Ю. Харківський полковник Іван Дмитрович Сірко. - Х., 2008.

Тема 4. Заснування міста Харкова

1. Теорії про походження міста Харкова та його назви.
2. Харківська фортеця:
 - 2.1. перші споруди міста;
 - 2.2. перші вулиці і майдани міста.
3. Еволюція герба міста Харкова та міст Харківського намісництва.

Завдання до заняття

- ▣ До 2 питання скласти схему «Харківська фортеця».
- ▣ До 3 питання скласти мультимедійну презентацію (робота у групах по 2 студенти).

Самостійна індивідуальна робота (за вибором студентів)

1. Легенди про виникнення міста Харкова.
2. Розбудова Харківської фортеці у XVIII ст.
3. Міське самоврядування Харкова у XVIII ст.
4. Історія міста Харкова у XIX ст.

Захист рефератів

7. Розширення Харкова у XVIII ст.

8. Історія майданів Харкова.
9. Геральдика населених пунктів Слобожанщини.

Питання для самоконтролю

1. З чим пов'язано походження назв перших вулиць Харкова?
2. Назвіть перші споруди Харківської фортеці.
3. Що означають символи на гербах Харкова XVIII ст.?
4. Проаналізуйте еволюцію герба міста Харкова у XIX ст.
5. Чому дворянство Харкова протестувало проти нової символіки герба міста зразка 1878 р.?

Рекомендована література до теми 4

- ❖ Альбовский Е. Харьковские казаки. Вторая половина XVII в. I-я книга I-го тома. - Х., 2005.
- ❖ Антонов А.Л., Маслийчук В.Л. История Харьковского городского самоуправления. 1654 – 1917.-Х., 2004.
- ❖ Багалій Д.І. Історія Слобідської України.- Х., 1993.
- ❖ Герби міст України.- К., 2001.
- ❖ Зайцев Б.П., Скирда В.В. та ін. Історія рідного краю.Ч.2. – Х., 2001.
- ❖ Лейбфрейд А.Ю., Полякова Ю.Ю. Харьков. От крепости до столицы: заметки о старом городе.- Х., 1998.
- ❖ Маслийчук В.Л. Провінція на перехресті культур: Дослідження з історії Слобідської України.-Х., 2007.
- ❖ Рассоха И.Н. Украинская прародина индоевропейцев. – Х., 2007.
- ❖ Саратов І.Ю. Історія Харківських гербів. – Х., 2000.
- ❖ Саратов І.Ю. Харкове, звідки ім'я твоє? – Х., 2005.
- ❖ Харкову 350. Історія. Сучасність. Стратегія розвитку. –Х., 2004.

Тема 5. Традиційні ремесла і розвиток економіки на Харківщині.

1. Заняття перших переселенців: промисли і ремесла.
2. Розвиток торгівлі – ярмарки і базари у другій половині XVII - XVIII ст.
3. Особливості економічного розвитку Слобожанщини у пер. пол. XIX ст.
4. Пореформена економіка Слобожанщини: промисловість, торгівля, транспорт.

Завдання до заняття

- До питання 1 скласти таблицю «Промисли Слобожанщини».

Промисел	Географія поширення	Ринки збуту	Особливості розвитку
----------	---------------------	-------------	----------------------

- До питання 4 підготувати дискусійні виступи (робота по групах):
«Розвиток промисловості у другій половині XIX ст. на Слобожанщині»; «Розвиток торгівлі у другій половині XIX ст. на Слобожанщині»; «Розвиток транспорту у другій половині XIX ст. на Слобожанщині»; визначити пріоритетну галузь розвитку.

Самостійна індивідуальна робота (за вибором студентів)

1. Засновники харківських підприємств у XIX ст.
2. Торгівля на Слобожанщині за «Топографічним описом Харківського намісництва».
3. Вплив промислового перевороту на економіку Слобожанщині.

Захист рефератів

10. Розвиток землеробства на Слобожанщині у XVIII ст.
11. Доля харківських купців у роки громадянської війни.

Питання для самоконтролю

1. Перелічіть головні промисли слобожан. Чим зумовлена їх поява?
2. Назвіть центри різних ремесел на Слобожанщині.
3. Хто такі коцарі?
4. Чому на Харківщині у XVIII ст. були так поширені ярмарки?
5. Які особливості економічного розвитку Слобожанщини можна виділити у XIX ст.
6. З чим пов'язано відкриття у Харкові у 80-90 рр. XIX ст. великих промислових підприємств?

Рекомендована література до теми 5

- ❖ Багалей Д.И., Миллер Д.П. История города Харькова за 250 лет от его основания: В. 2 тт.-Х., 1993.
- ❖ Багалій Д.І. Історія Слобідської України. - Х., 1993.
- ❖ Беліков Ю.А.Торговля харківського купецтва (60-ті роки XIX ст. – 1917 р.) // Історія України: Маловідомі імена, події, факти: Збірник статей. – К.-Донецьк, 2001. – Вип. 19. – С. 37–45.
- ❖ Беліков Ю.А. Стан та склад харківського купецтва (60-ті роки XIX ст. – 1917 р.) // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2001. – № 526: Історія. – Вип. 33. – С. 156–165.
- ❖ Зайцев Б.П., Скирда В.В. та ін. Історія рідного краю: Ч 2. – Х., 2001.
- ❖ Рідний край. – Х., 1999.
- ❖ Слобідська Україна: Короткий історико-краєзнавчий довідник. - К., 1994.
- ❖ Слюсарский А. Г. Социально-экономическое положение Слобожанщины в 17 – 18 в. – Х., 1963.
- ❖ Харкову 350. Історія. Сучасність. Стратегія розвитку. -Х., 2004.

Тема 6. Літературне краєзнавство.

1. Розвиток літератури на Харківщині (XVIII-XIX ст.):
2. Літературний процес на Харківщині у 20-ті рр. XX ст.
3. «Розстріляне відродження» Харківського краю.
4. Сучасна література Харківщини.

Завдання до заняття

- До питання 1 скласти карту (робота у групах по 2 студенти) «Літературна Харківщина».
- До питання 4 скласти таблицю «Сучасні література Харківщини».

Прізвище та ім'я літератора	Жанр літератури	Основні твори	Головні ідеї творів
-----------------------------	-----------------	---------------	---------------------

Самостійна позанавчальна робота

Відвідання Харківського літературного музею. Написання звіту

Самостійна індивідуальна робота (за вибором студентів)

1. Особливості розвитку літератури у добу українізації.
2. Причини репресій українських літераторів у 30-ті рр. XX ст.

Захист рефератів

12. Історія будинку «Слово».
13. Майк Йогансен – поет-футурист.
14. С.Пилипенко – голова «Плугу».

Питання для самоконтролю

1. Визначте особливості становлення літератури на Слобожанщині.
2. Який вплив на розвиток літератури мало відкриття Харківського університету?
3. Якими були основні теми поетичних творів XIX ст.?
4. Чому вірші харківських поетів ставали народними піснями?
5. Визначити причини репресій літературних діячів у 30-ті рр. XX ст.?
6. Дати визначення «Розстріляне відродження».

Рекомендована література до теми 6

- ❖ З порога смерті. Письменники України – жертви сталінських репресій. – К., 1991.
- ❖ Лавріненко Юрій. Розстріляне відродження. Антологія 1917 – 1933.-К., 2001.-794 с.
- ❖ Література рідного краю. – Х., 1998.
- ❖ Літературна Харківщина. Довідник.-Харків, 1995
- ❖ Михайлин І. Літературна Харківщина. Поезія. Есеїка. Портрети. Рецензії. - Х., 2007.
- ❖ Попович Мирослав. Нариси історії української культури. - К., 2001.
- ❖ Рідний край .- Х., 1999.
- ❖ Розстріляне відродження. – К., 2001.
- ❖ Слобожанська яса. Антологія громадянської лірики кінця ХІІ – початку ХХІ століть. – Х., 2006. - 960 с.

Тема 7. Мистецтво краю

1. Розвиток живопису:
 - 1.1. народне малярство;
 - 1.2. видатні художники Харківщини.
2. Розвиток театрального мистецтва.
3. Музичне та кіномистецтво:
 - 3.1. бандуристи та кобзарі;
 - 3.2. творчість видатних співаків та композиторів;
4. Архітектурні стилі краю.

Завдання до заняття

- До питання 3 скласти мультимедійну презентацію (робота у групах)
«Музичне та кіномистецтво».
- До питання 4 скласти мультимедійну презентацію (робота у групах)
«Архітектурні стилі краю».

Самостійна позанавчальна робота

Відвідання Харківського художнього музею. Написання звіту.

Самостійна індивідуальна робота (за вибором студентів)

1. Портрети слобожанських полковників кінця ХVІІ ст.
2. З'їзд бандуристів 1932 р. і його наслідки для українського мистецтва.
3. Доля театру «Березіль» і його керівника Леся Курбаса.

Захист рефератів

15. Архітектурні стилі Харкова ХІХ ст.

16. Народні мотиви у творчості Сергія Васильківського.
17. Розвиток кіномистецтва.

Питання для самоконтролю

1. Перелічіть будівлі, архітектором яких був О.М.Бекетов.
2. Генріх Семирадський і Слобожанщина.
3. Напрямки образотворчого мистецтва у 20 –х рр. ХХ ст.
4. Музичне мистецтво у ХІХ ст.

Рекомендована література до теми 7

- ❖ Багалій Д.І. Історія Слобідської України. - Х., 1993.
- ❖ Миклашевський Й.М. Музична й театральна культура Харкова кінця ХVІІІ – першої половини ХІХ ст. - К., 1967.
- ❖ Попович М. Нарис історії української культури. – К., 2001.
- ❖ Рідний край. – Харків, 1999.
- ❖ Сумцов М.Ф. Слобожане. Історико – етнографічна розвідка. – Харків, 2002.
- ❖ Титар О., Титар В. Мистецтво Слобожанщини.// Харьковский исторический альманах. – Х.,2002.
- ❖ Харкову 350. Історія. Сучасність. Стратегія розвитку. - Харків, 2004.

Тема 8. Розвиток освіти на Харківщині

1. Освітній рівень слобожан у ХVІІІ ст.
2. Навчальні заклади краю у ХІХ ст.:
 - 2.1. заклади початкової освіти;
 - 2.2. стан середньої освіти;
 - 2.3. вищі навчальні заклади.
3. Освітні процеси на Слобожанщині у роки Української революції.

Завдання до заняття

- ▣ До питання 2.1 - 2.2. скласти таблицю «Навчальні заклади краю у ХІХ ст.».

Тип навчального закладу	Хто навчався	Зміст навчання	Головні проблеми навчального процесу
-------------------------	--------------	----------------	--------------------------------------

Зробити висновок

- ▣ До питання 2.3. підготувати повідомлення про вищий навчальний заклад Харкова.

Самостійна індивідуальна робота (за вибором студентів)

1. Життєвий шлях В.Н. Каразіна.
2. Розвиток освіти радянської доби.
3. Сучасний розвиток освіти на Харківщині.

Захист рефератів

18. Розвиток краєзнавчих досліджень у Харківському університеті.
19. Борис Грінченко – видатний фольклорист-мовознавець.
20. Христина Алчевська і її внесок у розвиток народної освіти.
21. Гнат Хоткевич - науковець і громадський діяч.

Питання для самоконтролю

1. Діти яких суспільних станів могли навчатися у Харківському колегіумі?
2. Система жіночої освіти на Харківщині у XIX ст.
3. Хто виступив засновником навчальних закладів у повітах Харківської губернії у XIX ст.?
4. Якою була діяльність просвіт Харківщини у роки Української революції 1917 – 1920 рр.
5. Трансформації в системі вищої школи у 20 – 30 рр. XX ст.

Рекомендована література до теми 8

- ❖ Багалій Д.І. Історія Слобідської України. - Х., 1993.
- ❖ Зайцев Б.П., Скирда В.В. та ін. Історія рідного краю. Ч. 2. – Х., 2001.
- ❖ Попович М. Нарис історії української культури. – К., 2001.
- ❖ Рідний край. – Х., 1999.
- ❖ Посохова Л.Ю. Харківський колегіум (XVIII – початку XIX ст.). - Х., 1999.
- ❖ Багалей Д.И., Миллер Д.П. История города Харькова за 250 лет его существования (1655 - 1905). Ист. монография. - Репринт. изд. – Х., 1993.
- ❖ Історія вітчизняної педагогіки. - Ніжин, 2005.
- ❖ Історія педагогіки. – К., 1973.
- ❖ Українська педагогіка в персоналіях. - К., 2005.

Тема 9. Світоглядні виміри слобожан.

1. Ментальні особливості слобожан.
2. Календарне коло народних свят.
3. Родинні звичаї та обряди.

Завдання до заняття

- До питання 1 підготуватися до дискусії «Еволюція ментальності українців-слобожан: причини та наслідки».

- До питання 3 підготувати характеристику народних родинних обрядів слобожан (робота у групах).

Самостійна індивідуальна робота (за вибором студентів)

1. Любов до землі та праці у слобожан.
2. Забобони слобожан.
3. Погляди слобожан на жіночу долю.
4. Еволюція ментальності слобожан у XX ст.

Захист реферат

22. Етнографічні групи та історико-етнографічний поділ України – Слобожанщина.
23. Календарне коло народних свят.

Питання для самоконтролю

1. Визначте основні риси характеру слобожан.
2. Які позитивні й негативні фактори вплинули на формування світогляду слобожан?
3. Чи змінився у XX ст. світогляд слобожан і чому?
4. Колорит слобожанського весілля.
5. Якими були стосунки чоловіка і жінки в минулому на Слобожанщині?

Рекомендована література до теми 9

- ❖ Багалій Д.І. Історія Слобідської України. - Х., 1993.
- ❖ Описи Харківського намісництва кінця XVIII ст. -К.,1992.
- ❖ Сумцов М.Ф. Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України. - Х., 2008.
- ❖ Сумцов М.Ф. Слобожане. Історико-етнографічна розвідка. – Х., 2002.
- ❖ Природа и население Слободской Украины. Харьковская губерния. (Пособие по родинаведению). Репринт. изд. – Х., 2007.
- ❖ Українська етнологія: Начальний посібник. - К., 2007.
- ❖ Українське народознавство: Навчальний посібник. - К., 2006
- ❖ Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. - К., 1992.

Тема 10. Народний одяг та побут Слобожанщини

1. Традиційний одяг слобожан:
 - 1.1. жіночий, чоловічий і дитячий одяг слобожан;
 - 1.2. повсякденний і святковий одяг.
- 2 Народні страви і напої.

3. Інтер'єр традиційного житла слобожан.

Завдання до заняття

■ До питання 1 підібрати ілюстрації народного одягу різних історико-етнографічних земель України. Зробити порівняльний аналіз.

Скласти ілюстровану таблицю «Жіночий, чоловічий і дитячий одяг слобожан».

	Дитячий одяг	Жіночий одяг	Чоловічий одяг
Крій			
Матеріал			
Оздоблення			
Особливості вишивки			

Зробити висновок

■ До питання 2 підготувати характеристику народних страв слобожан (робота у групах).

Самостійна позанавчальна робота

Відвідання Харківського етнографічного музею ХНУ ім. В.Н.Каразіна. Написання звіту.

Самостійна індивідуальна робота (за вибором студентів)

1. Образ хати у народній творчості слобожан.
2. Особливості крою жіночого народного вбрання слобожанок.
3. Вплив міської культури на одяг харківців у XIX ст.
4. Народна слобожанська садиба.

Захист рефератів

24. Народна вишивка Слобожанщини.
25. Слобожанська народна іграшка.

Питання для самоконтролю

1. Що вплинуло на формування слобожанського народного одягу?
2. Визначте різницю в одязі різних суспільних груп слобожан XVII–XVIII ст.
3. Якими були традиційні слобожанські страви?
4. Яким чином вплинула міська культура на побут слобожан у XIX ст.

Рекомендована література до теми 10

- ❖ Багалій Д.І. Історія Слобідської України. - Х., 1993.
- ❖ Васіна З. Літопис українського одягу: У 2 т. – К., 2005.
- ❖ Матейко К. Український народний одяг. Етнографічний словник. – К., 1996.
- ❖ Ніколаєва Т. Історія українського костюма. - К., 1996.
- ❖ Описи Харківського намісництва кінця XVIII ст. - К., 1992.
- ❖ Сумцов М.Ф. Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України. - Х., 2008.
- ❖ Сумцов М.Ф. Слобожане. Історико-етнографічна розвідка. – Харків, 2002.
- ❖ Природа и население Слободской Украйны. Харьковская губерния. (Пособие по родиноведению). Репринт. изд. – Харьков, 2007.
- ❖ Українська етнологія: Начальний посібник. - К., 2007.
- ❖ Українське народознавство: Навчальний посібник. - К., 2006

Тема 11. Видатні дослідники Слобожанщини

1. Дослідники археології Слобожанщини.
2. Дослідники історії Слобожанщини.
3. Дослідники етнографії Слобожанщини.
4. Дослідники культури Слобожанщини.

Завдання до заняття

- ▣ До кожного питання підготувати мультимедійну презентацію, яка висвітлює життєвий шлях та наукову діяльність діяча(робота у групах).

Самостійна позанавчальна робота

Пошук пам'ятних місць видатних дослідників Слобожанщини (робота у групах). Підготовка звіту.

Рекомендована література до теми 11

Скласти самостійно бібліографічний покажчик до теми практичного заняття.

Тема 12. Підсумкове заняття

Виконання підсумкового тесту за матеріалами курсу «Краєзнавство».

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Доба кочівників і Харківська земля (за матеріалами археологічних розкопок).
2. Торгівельні зв'язки сіверян (за матеріалами археологічних розкопок).
3. Перші переселенці на Слобідську Україну.
4. Захисні лінії Слобожанщини.
5. Іван Сірко - легендарний Харківський полковник.
6. Перші Харківські губернатори (кін. XVIII ст.).
7. Розширення Харкова у XVIII ст.
8. Історія майданів Харкова.
9. Геральдика населених пунктів Слобожанщини.
10. Розвиток землеробства на Слобожанщини у XVIII ст.
11. Доля харківського купецтва у роки громадянської війни.
12. Історія будинку «Слово».
13. Майк Йогансен – поет-футурист.
14. С.Пилипенко – голова « Плугу».
15. Архітектурні стилі Харкова XIX ст.
16. Народні мотиви у творчості Сергія Васильківського.
17. Розвиток кіномистецтва.
18. Розвиток краєзнавчих досліджень у Харківському університеті.
19. Борис Грінченко – видатний фольклорист-мовознавець.
20. Христина Алчевська і її внесок у розвиток народної освіти.
21. Гнат Хоткевич - науковець і громадський діяч.
22. Етнографічні групи та історико-етнографічний поділ України – Слобожанщина.
23. Календарне коло народних свят.
24. Народна вишивка Слобожанщини.
25. Слобожанська народна іграшка.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ З КУРСУ «КРАЄЗНАВСТВО»

1. Становлення краєзнавства як науки.
2. Напрямки краєзнавчих досліджень.
3. Доля краєзнавства та краєзнавців у ХХ ст.
4. Характеристика археологічних культур на території Харківщини.
5. Скіфо-сарматський період на території Харківщини.
6. Перші слов'яни на території Харківщини - Сіверська земля.
7. Харківщина у складі Хозарського каганату (VIII-X ст.)
8. Салтівська археологічна культура.
9. Монголо-татарська навала. Дике поле.
10. Початки заселення Харківщини.
11. Хвилі освоєння Слобідської України у XVII ст.
12. Адміністративно-територіальний устрій та соціально-економічний розвиток Харківщини у другій пол. XVII - кінці XVIII ст.
13. Будівництво оборонних захисних ліній.
14. Історія Харківських полків.
15. Процес ліквідації автономії Слобідської України, її причини й наслідки.
16. Найвизначніші козацькі роди Харкова (XVII-XVIII ст.).
17. Розвиток ремесел і промислів слобожан.
18. Розвиток торгівлі – ярмарки і базари у другій половині XVII - XVIII ст.
19. Особливості економічного розвитку Слобожанщини у першій половині XIX ст.
20. Пореформенна економіка Слобожанщини: промисловість, торгівля, транспорт.
21. Теорії про походження міста Харкова та його назви.
22. Харківська фортеця.
23. Еволюція герба міста Харкова та міст Харківського намісництва.
24. Розвиток літератури на Харківщині (XVIII - XIX ст.).
25. Літературний процес на Харківщині у 20-ті роки ХХ ст.
26. «Розстріляне відродження» Харківського краю.
27. Сучасна література Харківщини.
28. Живопис Слобожанщини у XVIII - XIX ст.

29. Театр «Березіль» Леся Курбаса.
30. Іконопис Слобожанщини.
31. Розвиток театрального мистецтва.
32. Музичне мистецтво.
33. Освітній рівень слобожан у XVIII ст.
34. Харківський колегіум - центр освіти Слобідської України.
35. Харківський університет – перший вищий навчальний заклад Лівобережної України.
36. Навчальні заклади краю у XIX ст.
37. Д.І.Багалій та М.Ф.Сумцов про світогляд слобожан.
38. Етнографічне краєзнавство Харківщини.
39. Звичаї та обряди жителів Харківщини.
40. Народний одяг і побут.

МЕТОДИКА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З ВИВЧЕННЯ КУРСУ «КРАЄЗНАВСТВО»

Особливості самостійної підготовки до практичних занять

Участь у *практичних (семінарських) заняттях* має бути спрямована не просто на набуття певної суми знань, а головним чином на вироблення умінь і навичок за допомогою отриманих знань самостійно розбиратися в складних процесах суспільного розвитку. Одним з ефективних засобів активізації студентів на семінарських заняттях є проблемне навчання, що сприяє розвитку творчої думки і процесу пізнання.

Семінар («семінар» латинською мовою означає «розсадник», а в буквальному розумінні – поширення знань шляхом усних виступів і обговорень), на першому курсі найбільш поширена форма – розгорнута бесіда, яка вимагає знання фактичного матеріалу, умінь аргументовано викласти свої знання в усній формі. При підготовці до практичного заняття необхідно керуватися такими рекомендаціями:

- ▣ Докладно ознайомтеся з темою і планом семінарського заняття, кожним із винесених на розгляд питань.
- ▣ Замовте у бібліотеці відповідні рекомендовані джерела та літературу, насамперед обов'язкову.
- ▣ Прочитайте документальні джерела й основну літературу до кожного з питань семінару, намагаючись осмислити прочитане.
- ▣ Законспекуйте необхідний матеріал, випишіть цитати.
- ▣ Складіть план і текст свого виступу на семінарському занятті з кожного питання.

Рекомендації при роботі з текстом

- ▣ Не переписуйте цілі речення чи абзаци; краще виписуйте ключові, думки, ідеї.

- Затримуйте увагу на наступному реченні кожного абзацу, особливо, коли це великі абзаци.
- Звертайте обов'язково увагу на так звані слова-сигнали – «отже», «таким чином» та ін., які вживаються з метою акцентувати увагу на чомусь важливому.
- Уважно ознайомтеся з висновками автора.
- Відразу після прочитаного перевірте, що ви запам'ятали, і відобразіть ключова думки, факти, власні оцінки у вигляді послідовної схеми.

Одним із шляхів запам'ятовування та засвоєння матеріалу є ведення записів прочитаного. Основні форми записів – план, виписки, тези, анотація, резюме та конспект. Конспектувати необхідно цілеспрямовано, заздалегідь уявляючи, які аспекти, положення роботи мають найбільш важливе значення. Дуже важливо робити лаконічні записи, виділяючи і записуючи тільки найсуттєвіше, опускаючи другорядні аргументи, деталі. Дуже роздутий конспект дає мало користі.

Важливе значення має продумане оформлення конспектів, їх акуратне ведення. Записи доцільно вести в загальному зошиті чорнилами, сторінки нумерувати, для того, щоб швидко знайти потрібний матеріал.

Конспект не повинен бути суцільним текстом. Необхідно поділити конспект відповідно до логічного плану книги, її структури. Досягається розчленування шляхом використання запису відступами, коли одне положення відокремлюється від іншого: використовувати абзаци, спеціальне маркування. Оформлення конспекту має бути чітким, наочним, забезпечувати зручність у користуванні ним.

За характером оформлення конспекти поділяються на три види: *текстуальний, вільний, змішаний*. Під час конспектування джерел з навчальною метою краще користуватися вільним або змішаним конспектом. У вільному конспекті викладання твору ведеться своїми словами, але не виключається використання і авторських фраз, висловів, текстуальних записів. Складаючи вільний конспект, не бажано відступати від авторського

плану книги або статті. Помилки припускають ті студенти, які складають конспект відповідно до плану семінару, відступаючи від логічної структури джерела. Вільний конспект надає змогу краще усвідомлювати і закріплювати в пам'яті прослухане, прочитане. Змішаний конспект поєднує позитивну якість не тільки вільного конспекту, але й інших видів запису. У змішаному конспекті допускаються записи і у вигляді плану, цитат, виписок та схем, складених на авторському матеріалі.

Таким чином, запис прочитаного, в якій би формі він не проводився - результат великої самостійної творчої праці з вивчення та засвоєння джерела, важливий етап самостійної роботи.

Отже правильна підготовка організації самостійної роботи є важливим чинником підвищення ефективності і якості набуття теоретичних знань.

Одне з найскладніших завдань, яке має виконати студент – **підготовка доповіді**. Доповідь(повідомлення), яку планується виголосити на семінарі, має відповідати таким вимогам:

- ▣ Методологічно правильно і повно розкрити зміст вибраного питання;
- ▣ Показати самостійну роботу над джерелами та літературою;
- ▣ Продемонструвати вміння планувати чітко все те, що вивчається та зрозуміло формулювати головні питання виступу.

Для студента-доповідача особливого значення набувають три фактори: володіння матеріалом; володіння собою; володіння аудиторією.

Вимоги та рекомендації до написання реферату

Реферат – одна із форм самостійного опанування студентом певних знань. Для його підготовки підбирається спеціальна література, робляться виписки, які згодом komponують відповідно до поставлених завдань. Кінцевий результат написання реферату - оприлюднення його результатів.

Структура реферату: титульний аркуш, зміст, вступ, 2-3 розділи, висновки, список використаної літератури. Загальний обсяг реферату: до 10 - 12 сторінок, з них до 2 сторінок – вступ, 0,5 сторінки – висновки.

Відлік сторінок починають з титульного аркуша. Проте титульний аркуш і аркуш "зміст" не нумерують, а починають із третього аркуша - «ВСТУП» - у верхньому правому куті із цифри «3».

У вступі зазначають актуальність теми, особисте ставлення до обраної проблеми, хронологічні та територіальні рамки дослідження.

Потім дають аналіз використаної літератури, вказуючи внесок кожного автора в розкриття проблеми. І нарешті – визначають мету та завдання роботи.

Кожен розділ, як правило, є розкриттям суті одного із завдань, який завершується висновком. Можна використовувати й ілюстрації.

У висновках до реферату підводять загальні підсумки роботи.

Обов'язковою умовою для написання реферату є текстові посилання на використану літературу. У кінці речення ставлять квадратні дужки, в яких зазначають порядковий номер появи в тексті джерела і сторінку, з якої зроблено пряме цитування тексту чи просто передача суті матеріалу, наприклад [4, с. 37].

Список використаної літератури складають в міру появи посилань у тексті. При цьому зазначають загальну кількість сторінок книги чи статті.

Зразок складання бібліографічного покажчика:

а) Книга із зазначенням автора:

Бойко О.Д. Історія України. - К.: Академія, 2001. - 675 с.

б) Книга без зазначення автора:

Рідний край: Навч. посібник/За ред. І.Ф.Прокопенка. - Харків: ХДПУ, 1999. - 527 с.

в) Багатотомне видання:

Давня історія України: В 2 т. - К.: Либідь, 1995. - Т. 2. - 220 с.

г) стаття часопису:

Ковтун Ю. Сузір'я Симеренків//Слобожанщина. - 2000. - № 16. - С. 224-240.

Кількість використаної літератури має бути не менше 5 джерел. При цьому, по можливості, бажано використати найновіші видання.

Висока оцінка за виконання реферату залежить від дотримання усіх вище перелічених вимог та успішного захисту. Виступ (до 10 хв.) має передати

основні положення реферату. При цьому особливо враховується вільне володіння матеріалом, вміння аргументовано обстоювати свою думку та зацікавити аудиторію.

Зразок оформлення титульного аркуша реферату

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Кафедра історії і культурології

Реферат на тему

ГЕРБ МІСТА ХАРКОВА: ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ

Виконала студентка І-го курсу
групи ЕПМГ -1

факультету ЕіП

Оксана Петрівна Іваненко

Перевірив:

к. і.н., доцент

Л.М. Жванко

ХАРКІВ - 2009

Рекомендації до створення презентації

- Презентацію потрібно виконувати після того, коли розроблена її загальна структура, зібраний ілюстративний матеріал.
- Ілюстрації потрібно подавали лише ті, які відповідають тематиці, мають високу якість.
- У першому слайді необхідно внести заголовок, автора, мету роботи.

- Спочатку доцільно ввести на слайді текст презентації, а потім додати до неї ілюстрації.
- До тексту презентацію доцільно додати таблиці, діаграми, схеми.
- При виконанні презентації необхідно частіше натискати на кнопку «Зберегти».

Оформлення презентації

- **Естетичний аспект.** При розробці презентації необхідно дотримуватися певної логічної схеми викладу. Оформлення узгоджується зі змістом і акцентує увагу на важливих моментах теми.
- **Діаграми та рисунки.** Зображення виконані на високому рівні, вдало розташовані, стосуються теми і допомагають розкрити його зміст.
- **Текст, кольорове оформлення, фон.** Текст легко читається. Фон неясковий і добре пасує до кольору тексту і графіки.
- **Списки і таблиці.** Списки і таблиці правильно розроблені і вдало розташовані.

Критерії оцінювання презентації у форматі Microsoft PowerPoint	
1.	Чіткість, лаконічність, доступність мультимедійної інформації, яка розкриває тему.
2.	Грамотність оформлення слайдів: у роботі немає орфографічних і граматичних помилок.
3.	Інформативність ілюстративного матеріалу та доцільність співвідношення «текст - рисунок».

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ З КУРСУ «КРАЄЗНАВСТВО»

Авангардизм – умовна назва кількох антиреалістичних течій у мистецтві ХХ ст. Прагнення докорінного оновлення мистецтва, розриву з існуючими традиціями.

Автономія (грецькою «сам» і «закон») – самоврядування певної частини держави (населення), що здійснюється в межах, передбачених загальнодержавними законами.

Автохтони – споконвічні, корінні мешканці даної місцевості чи держави.

Археологічна культура – група споріднених пам'яток (поселення, поховання, оборонні споруди та ін.), які належать до однієї історичної епохи, займають певну територію, характеризують життя окремого етносу або етнічної спільності людей.

Білгородська захисна лінія – оборонна лінія для захисту південних кордонів Російської держави від кримських і ногайських татар наприкінці ХVI - ХVII ст. Будувалася протягом 1635-1658 рр. Проходила по території сучасних Сумської, Білгородської, Воронізької, Липецької і Тамбовської областей. Починалася в Охтирці, йшла в напрямі Білгорода (звідси й назва) — Тамбова, перетинаючи Муравський шлях та Ізюмський шлях. Загальна довжина смуги укріплень 798 км зі сходу на захід. Було побудовано понад 20 міст-фортець: Усмань, Коротояк, Острогоськ, Новий Оскіл, Короча, Хотмизьк, Олешня та і ін. Деякі з них зберегли свій статус, але більшість після заселення Слобідської України поступово перетворилися на селища.

«Березіль» – український театр. Заснований Л.Курбасом у 1922 р. як мистецьке об'єднання «Березіль» навколо групи акторів колишнього «Молодого театру» (створений у 1918 р.). Назва походить від першого місяця весни. Працював у 1922-1926 рр. у Києві, 1926-1933 рр. - у Харкові. Завдання театру «формувати життєві принципи людей у суспільстві». Творчий процес перебував під впливом експресіонізму й конструктивізму. Ставилися п'єси світових і українських драматургів. Особливим успіхом користувалася п'єса М.Куліша «Народний Малахій, «Мина Мазайло». У театрі працювали А.Бучма, Л.Сердюк, Н.Ужвій. «Березіль» з його національною позицією зазнавав утисків. У 1933 р. Л.Курбаса арештовано, а театр переформовано й перейменовано у Харківський державний драматичний театр ім. Т.Г.Шевченка.

ВАПЛІТЕ – «Вільна академія пролетарської літератури». Архітектурна організація діяла в 1925-1928 рр. Стояла на засадах творення нової української літератури шляхом засвоєння найкращих здобутків західноєвропейської культури. Фактичний лідер - М.Хвильовий, який висунув лозунг: «Геть від Москви!» Члени ВАПЛІТЕ: М.Яловий, М.Йогансен, М.Бажан, А.Любченко, Ю.Яновський, Ю.Смолич, П.Тичина. Організація видавала часопис «ВАПЛІТЕ». Погляди М.Хвильового зумовили критику ВАПЛІТЕ з боку партійних і державних діячів УСРР. Внаслідок постійних нападів та переслідувань ВАПЛІТЕ була змушена «саморозпуститися».

Воєвода – представник царського уряду на місцях. У Слобідській Україні воєводи як правителі міста існували з початку заселення краю і впродовж ХVIII ст. Офіційно головним обов'язком воєвод була військова оборона від нападів татар, догляд за фортецею і нагляд за російськими служилими людьми. Фактично, влада воєвод була значно ширшою: вони були представниками царизму в Україні і втручалися в політичне та адміністративне життя, що нерідко призводило до суперечок з козацькими полковниками. Найстаршими були білгородські воєводи: від них залежали й слобідські полковники, вони стверджували полковничі вибори у Слобожанщині, пропонували своїх кандидатів.

ГАРТ – «Спілка пролетарських письменників України». Заснована в 1923 р. з центром у Харкові і філіями в Києві, Одесі та ін. містах. Очолював В.Блакитний. Членами об'єднання були О.Довженко, В.Сосюра, П.Тичина, М.Йогансен, В.Поліщук та ін. Метою заснування було об'єднання українських пролетарських письменників та забезпечення активної виховної ролі української літератури в суспільстві. В 1925 р. центральна спілка у Харкові розпалася, на основі однодумців М.Хвильового було утворено ВАПЛІТЕ.

Городища – укріплені поселення по берегах річок, часто при впадінні однієї в іншу, обнесені земляними валами і обкопані ровами.

Дике Поле – територія між Доном, верхньою Окою і лівими притоками Десни й Дніпра. Найчастіше під цією назвою розуміли незаселену територію частини Лівобережної, Слобідської та Південної України, яку в різні часи спустошували кочові племена. Донецьке городище - місто Донець - форпост південно-східних окраїн Київської Русі. Згадується в Іпатіївському літописі під 1185 р. у зв'язку із повідомленням про втечу новгород-сіверського князя Ігоря Святославовича з половецького полону.

Димка (мальованка) – спідниця з саморобного полотна з вибійчастим малюнком. Побутувала в центральних і західних областях України.

Дукач (личман) – прикраса у вигляді великої медалеподібної монети з металевим бантом, прикрашеним камінцями. Займав центральне композиційне місце у всьому комплексі нагрудних прикрас. Дукачі у XIX - на початку XX ст. називали дуже різні за матеріальною та художньою цінністю жіночі прикраси – від грубого, але старанно виготовленого ювелірного виробу до фабричної штампованої бляшки.

Жупан – давній тип слов'янського верхнього одягу. У XVII – XVIII ст. був частиною святкового чоловічого або жіночого костюма заможної козацької старшини, шляхти та міщан, а пізніше набув поширення у селянському побуті. Наявність жупана була ознакою заможності. Шили його з дорогих тканин – штофу, парчі або з тонкого фабричного сукна, частіше синього або зеленого кольору. Жупан був досить довгий, приталений, із призбираною спинкою і полами, що ледве сходилися, з відкладним або стоячим коміром, манжетами і кишенями, на полотняній підкладці. Поли, відлоги, манжети та кишені обшивалися кольоровою тканиною, прикрашалися тасьмою, шнурами, гарусом; уздовж пілок у два ряди і на кишенях пришивалися гудзики.

Екстрат про Слобідські полки («Экстрат о Слободских полках») – складений 1734 р. на вимогу Державного кабінету і Сенату Російської імперії на підставі матеріалів Розрядного архіву. Це збірка перших документальних відомостей про заселення Слобожанщини.

Етногенез – сукупність історичних, соціально-культурних явищ, і процесів, які спричинили виникнення етносу.

Етнографія – (від гр. *етнос* – народ і *графо* - пишу) – це наука, яка вив час (описує) етногенез, культуру і побут народів світу, їх національний характер, розселення та культурно-побутові взаємозв'язки.

Етнологія – (від *етнос* – народ, *логос* – наука, вчення) теоретична наука, яка вирішує загальні суспільно-філософські народознавчі проблеми. Дослівно – «наука про народ».

Етнос – стійке об'єднання людей, що історично склалося на певній території на ґрунті спільного походження. Характеризується єдиною мовою, культурою, побутом, психікою та свідомістю. Вживається у значенні «народ».

Етнографічне районування – це поділ території на локальні культурно-побутові групи населення, які мають спільні риси мовного, звичаєвого, господарського характеру, зумовлені природним середовищем та історичним розвитком кожної групи, а також етнокультурними взаємозв'язками з сусідніми народами.

Етнографічне розташування – це умовний поділ території на локальні культурно - побутові групи, населення яких має спільні риси мовного, звичайного, господарського характеру, зумовлені природним середовищем та історичним розвитком кожної групи, а також етнокультурними взаємозв'язками із сусідніми народами. Сьогодні прийнято виділяти в Україні 6 історико-етнографічних земель - Полісся, Карпати, Поділля, Середня Наддніпрянщина, Південь та Слобожанщина

Ізюмський шлях – одне з розгалужень Муравського шляху. Починався у верхів'ях річці Орелі, перетинав Ізюмський брід (звідси назва) на Сіверському Дінці, далі йшов уздовж правого берега Осколу і в межиріччі верхів'їв Псла, Ворскли, Сіверського Дінця й Осколу знову виходив на Муравський шлях.

Історико-етнографічний регіон – етнотериторіальне утворення в рамках всього етносу, який за своєю історичною долею та етнічним обличчям його населення є самобутнім, що зафіксовано в історичних документах і відтворено в крайовій символіці та людській пам'яті. Територія, що вирізняється комплексом етнокультурних прикмет (народна архітектура, одяг, господарство), й сформувалася внаслідок ландшафтно-кліматичних та історичних особливостей.

Іменний список мешканців м. Харкова (1655 р.) – перелік прізвищ населення чоловічої статі Харківської фортеці (всього 587 чол.). Документ зберігається в Центральному державному архіві древніх актів у Москві.

Кальміуський шлях (Кальміуська сакма) – одне з розгалужень Муравського шляху, яким користувалися кримські й ногайські татари для розбійних нападів на Слобідську Україну та Російську державу в XVI - на початку XVIII ст.

Керея (сіряк, затула, кобеняк, бурка, свита з кобеняком) – плащеподібний одяг однотипного крою, що побутував на всій території України у XIX ст. Шився з одного або двох перегнутих на плечах полотнищ саморобного сукна гіршого гатунку (рядовини) чорного або сірого кольору. По боках вставлялися великі клини, до невеликого коміра пришивався прикрашений вишивкою капюшон. Застібок керея не мала, а підперезувалася поясом. Носили її поверх усіх видів верхнього одягу в негоду.

Керсетка – безрукавка з фабричної тканини, яка мала багато місцевих варіантів довжини, пропорцій, декорування. Побутувала здебільшого на Київщині, Чернігівщині, Полтавщині, Слобожанщині частково на Півдні України.

Класицизм (латин. *classicus* – «взірцевий») – один з основних напрямків у європейській літературі й мистецтві XVII-XVIII ст., зразком для якого було класичне (давньогрецьке й давньоримське) мистецтво.

Кожух – зимовий одяг з овечих шкір хутром усередину. В різних місцевостях України мав особливості крою, пропорцій, кольору, оздоблення. Колір кожуха переважно білий, рідше червоний з відтінками або чорний. Вичинка білої овчини була складнішою, і виробництво кожухів із неї занепало раніше, проте вироби з червоних дублених шкір і до сьогодні користуються попитом. Кожухи прикрашали вишивкою, аплікацією з кольорової шкіри, нашивками з яскравих плетених шнурів, китичками з різнокольорових вовняних ниток та ін.

Крайки (оправки, попружки) – досить вузькі пояси, за допомогою яких утримувався стеговий незшитий, а пізніше зшитий одяг. Ширина їх дорівнювала 3-15 см, довжина - до 3 м.

Кургани – досить звичні для дописемної історії пам'ятки, місця поховання досить високі могильні насипи, як називали їх українці «могили». Розташовані вони як осібно так і групами, іноді – навіть по кілька десятків.

Мандрівні дяки – вихованці різних шкіл у Слобідській Україні XVII - XVIII ст., які під час канікул розходились по містах і селах у пошуках джерел існування. Вони навчали грамоті, співали духовні й світські пісні, складали вірші. В останній чверті XVIII ст. у зв'язку із посиленням кріпацтва мандрювання дяків було заборонено.

Ментальність – це національний тип світовідчуття, який ґрунтується а етнічних образах та символах, що зумовлюють стереотипи поведінки, оцінку певних подій чи осіб, ставлення до навколишньої дійсності. Іншими словами ментальність – це «дух народу», його критерій, що різнить з інших народів землі.

Модернізм – загальна назва напрямів і течій у літературі та мистецтві XX ст., які заперечували реалістичні традиції, цінності старих епох.

Монументальне дерев'яне будівництво Слобожанщини – найбільш поширена форма будівництва у XVII - XVIII ст. Характеризується багатством типів споруд, великою різноманітністю форм і високим рівнем техніки будування. Виділяють кілька слобожанських архітектурних шкіл з окресленою територією розповсюдження та улюбленими формами. Прізвища майстрів, як правило, невідомі. Крім широкої різноманітності конструктивних особливостей майстри володіли ілюзійно-живописними методами архітектурного стилю, широко використовуючи при цьому властивості освітлення.

Монументальний живопис Слобожанщини XVII - XVIII ст. характеризується високо розвинутим декораційним чуттям, є спроби введення мотивів побуту (здебільшого одягу) в ікону, тобто «націоналізація» живопису. У XVIII ст. він поступово відходить від монументально-статичних, декоративно-площинних форм, натомість з'являються певний рух, вибагливість компоновки.

Муравський шлях – один з головних шляхів XVI-XVII ст., яким кримські й ногайські татари користувалися для нападів на Лівобережну і Слобідську Україну та Росію. Починався з Перекопу, в напрямі на північ перетинав південноукраїнські степи, територію Харківського полку, потім з'єднувався з Ізюмським шляхом, Кальміуським шляхом і йшов до Тули.

Намисто – найпоширеніша складова жіночих нагрудних прикрас на всій території України. Було різним як за матеріалом, кольором, формою, так і за способами носіння. Найбільше цінилося з дорогих природних матеріалів – коралів, бурштину, перлів, гранатів, скла, смальти

Недільні школи – безплатні загальноосвітні або професійно-технічні школи в Україні у 50-х роках XIX – на початку XX ст. для дітей та дорослих, які з різних причин не могли відвідувати загальні школи. Перша навчальна школа була відкрита в Києві 11 жовтня 1859 р. Навчання велося українською мовою. Викладали в них представники української інтелігенції, студенти, вчителі: В.Антонович, М.Драгоманов, П.Чубинський та ін.

Обряд – узвичаєне, обов'язкове символічне дійство, приурочене до відзначення найбільш важливих подій у життя людського колективу, родини чи навіть окремої особи.

Очіпок (очепок, чепець, чіпець, каптур, капор, чепак, керпа) – обов'язковий головний убір заміжніх жінок.

Очкур – вузький шкіряний або з рослинних волокон пояс, який втягувався в обшивку (очкурню) широких штанів. Побутував на Подніпров'ї.

Плахта – частково зшитий розпашний святковий одяг, невід'ємна частина центральноукраїнського жіночого національного костюма. П. виконувалася із двох полотнищ (гривок) барвистої клітчастої вовняної саморобної тканини. Ці полотнища зшивали приблизно наполовину або на дві третини. Зшита частина охоплювала фігуру ззаду, а незшиті крила (криси) вільно звисали по боках. Іноді передні кінці П. підтикали під пояс. Заможні жінки надягали дорогі нарядні плахти, а спереду пов'язували візерунчасту вовняну або парчеву запаску.

Плем'я – сукупність певної кількості родів, пов'язаних між собою спільним походженням та віруваннями, однаковими звичаями та обрядами.

Постоли (моршні, ходаки) – взуття, що зберігалось на Україні до початку ХХ ст. Це дуже давній тип шкіряного стягнутого взуття. Робили постоли з одного шматка товстої, але по можливості м'якої коров'ячої або свинячої сиром'ятної шкіри.

Реалізм – одна з основних властивостей мистецтва й літератури, яка полягає в прагненні правдивого об'єктивного відображення й відтворення дійсності у формах, що їй відповідають. У вужчому розумінні – течія в мистецтві, що протистояла модернізму та авангардизму.

«Розстріляне відродження» – поняття, яким позначається знищення провідних діячів української культури 1920-1930-х рр. Загалом було знищено близько 500 діячів.

Русифікація – насильницьке запровадження російської мови, культури тощо.

Сап'янці (чорнобривці) – святкові жіночі чоботи з особливої шкіри – сап'яну (червоного, зеленого, жовтого кольорів), із трохи задерними носами, невисокими халявками і вищими, ніж у чоловічих чоботях, підборами, які були виразно оформлені орнаментом, тому їх носили головним чином дуже заможні жінки. У бідноті ж коли й були які чоботи, то нерідко одна пара на всю родину, яку вдягали найчастіше тільки на свята.

Свита – приталений верхній одяг із домотканого сукна, різновиди якого набули значного розвитку в центральних районах України у ХІХ ст.

Сіверяни – носії роменської археологічної культури. Проживали в басейні річок Десна, Псел, Сула, Ворскла, Сіверський Донець, якому за свідченнями іноземних джерел ХVІ ст. і дали назву. Сіверяни склали великий і могутній племінний союз, один з 12 слов'янських племінних союзів, які і створили Київську Русь, були серед семи союзників - поляни, древляни, дуліби, уличі, білі хорвати, сіверяни, що склали основу української народності.

Сірко Іван Дмитрович (орієнт. 1605-1680) – видатний політичний діяч і козацький полководець. Народився за легендою в козацькій слободі Мерефі. Брав участь у визвольній війні українського народу в середині ХVІІ ст. Вісім разів (з 1663 р.) обирався кошовим отаманом Запорозької Січі. Здійснив не менш як 100 походів проти Туреччини й Кримського ханства. 1668 р., коли був полковником у Змієві, очолив повстання проти Москви на захист козацьких прав. Після нетривалих воєнних дій на Слобожанщині рушив на з'єднання з П.Дорошенком. Після цього повернувся на Січ. У 1672 року був засланий до Сибіру. 1673 р. знову повернувся на Січ. Похований поблизу с. Капулівка Дніпропетровської області на так званій Сторожовій

Могилі. Образ кошового І.Сірка став центральним у картині І.Ю.Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султанові».

Слобода – походить від слова «свобода» чи «слобода». Місце поселення вільних переселенців, які воювали і залюднювали територію Дикого поля.

Слобідська Україна – історико-географічна область північно-східної частини України. Займала територію Харківської, Сумської, північ Донецької і Луганської областей, а також південно-східної частини Воронізької, півдня Курської та більшість Білгородської областей Російської Федерації.

Слобідські козаки – козацьке населення Слобідської України. Одні з перших козацьких слобід були засновані в 1638 р. козаками - учасниками повстання під керівництвом Я. Остряниці. Особливо посилювався потік переселенців з України в другій половині XVII ст. Вони відіграли значну роль у боротьбі проти турецько-татарської агресії (середина XVII - середина XVIII ст.), шведських загарбників (1708-1709). Козаки неодноразово повставали проти соціального й національного гноблення. Внаслідок розвитку землеробства, скотарства, ремесла, торгівлі засновані в XVII ст. військові опорні пункти перетворилися у XVIII ст. на торгово-ремісничі центри. Після реформи Є.О.Щербиніна козаків і підпомічників було позбавлено козацьких привілеїв і перетворено на військових обивателів, а козацьку старшину зрівняно з російським дворянством.

Слобідські козацькі полки – військові й адміністративні одиниці в Слобідській Україні: Ізюмський, Острогозький, Охтирський. Сумський, Харківський. До XVIII ст. вони були підпорядковані спочатку Розрядному, а з 1688 р. - Посольському приказам, а також певною мірою підлягали воєводам, що знаходилися в слобідських полкових містах. З 1708 р. підпорядковувалися азовському генерал-губернатору, з 1718 р. - київському і воронізькому, з 1726р. - Військовій колегії. В 1765 р. були реорганізовані в регулярні - гусарський та уланський полки.

Сотник – особа, яка очолювала адміністративно-територіальну та військову одиницю - сотню, а іноді невеликий загін з 2-3 сотень. З XVIII ст. Сотника здебільшого призначала місцева царська адміністрація. Поступово ця посада, як і полковника, перетворилася на довічний і навіть спадковий привілей. Як символ своєї влади Сотник після призначення на посаду отримував сотенне знамено – хоругву, яка зберігалася в церкві, а під час походу перевозилася з сотнею. Після ліквідації автономного устрою в Слобідській Україні цю посаду було ліквідовано.

Слобідсько-Українська губернія – адміністративна одиниця, утворена згідно з маніфестом Катерини II від 28 липня 1765 р. на території ліквідованих п'яти Слобідських полків із центром в м. Харкові. Поділялася на провінції з центрами в Охтирці, Ізюмі, Острозьку Сумах. Існувала до 29 вересня 1780 р.

Суцільна колективізація – політика насильницького перетворення сільського господарства наприкінці 1920 – 1930-х рр. на основі «розкуркулювання» й суцільного насадження колективних форм господарства (колгосп) з усуспільненням значної частини селянської власності.

Покровський собор у Харкові – найдавніша кам'яна споруда міста, зведена невідомим архітектором 1689 р. До 1726 р. була приходською церквою Харківської фортеці, до 1799 р. - колегіумним храмом, з 1799 р. - кафедральним собором. Це видатна пам'ятка архітектури XVII ст., в якій втілені художні ідеали українського народу і традиційні форми народної культової архітектури. Верхній холодний храм три банної споруди обведений галереєю і об'єднується «гульбищем» з шатровою

дзвіницею. У цьому ансамблі все спрямоване догори: і гранчасті об'єми, які виростають один з одного, і вузькі вікна. Більш суворі форми дзвіниці собору асоціюються з фортечною вежею.

Полк – військова адміністративно-територіальна одиниця. До Слобідського козацького війська входило 5 полків. Чисельний склад кожного з них мінявся так само, як і кількість сотень у полках.

Описи топографічні Харківського намісництва кінця XVIII ст. – оригінальні рукописні й друковані пам'ятки, в яких подано характеристику території Слобідської України, її адміністративно-політичного устрою, наведено кількісний склад і соціально-етнічна структура населення, описані його побут і культура наприкінці XVIII ст.

Українізація (складова коренізації) – політика більшовицького керівництва в 1920-х рр., спрямована на збільшення представництва українців в органах влади, культури, освіти, державних установ; розширення сфери застосування української мови в суспільстві; пробудження інтересу до національної української культури. Основна мета українізації – утвердження радянської влади в Україні, створення для неї національного підґрунтя.

Українська захисна лінія – система укріплень, збудованих у 1731-1733 рр. в Україні для оборони південних кордонів Російської держави від турецько-татарської агресії. Починалася від Дніпра і проходила по річках Орелі й Берестовій, далі йшла по р. Березі до її впадіння у р. Сіверський Донець. Довжина лінії становила понад 285 км. Через кожні 15-25 км було споруджено земляні фортеці. Більша частина укріплень (12 з 16) була розташована на території нинішньої Харківщини. Їх залишки зараз є пам'ятками історії зразками фортифікаційних споруд XVIII ст. (наприклад Тамбовська фортеця): фрагменти валу можна побачити на території міста Первомайського.

Українська революція (1917 – 1921 рр.) – складова загальноросійської революції, що почалася у лютому 1917 р., спрямована на повалення імперського панування й здобуття національного визволення. Мала демократичний, національно-визвольний характер. Приводом до революції стало повалення самодержавства в Росії (2 березня 1917 р.). У результаті революції виникла Українська Народна Республіка.

«Топографическое описание Харьковского наместничества» – один з описів намісництв, які були складені у зв'язку із запровадженням в Російській імперії губернської реформи 1775 р. для вивчення господарських і фінансових ресурсів країни. Один з варіантів опису Харківського намісництва був складений директором Харківського училища І.А.Переверзевим, виданий 1788 р. в Москві й перевиданий Д.І.Багалієм у 1888 р. Докладно змальовує географічне положення намісництва, дає характеристику землеробства, ремесла, торгівлі, відомості про культуру і побут народу, характеристику повітових міст і сіл.

Фортеці Української лінії – склали українську захисну лінію, яка починалася фортецею на Сіверському Дінці при гирлі річки Сухої Берічки і називалася спочатку Донецькою (згодом, у 1738 р., фортеці лінії набули нових назв і Донецька почала називатися фортецею св. Петра). За нею йшли такі фортеці (первісні назви подаються в дужках): Тамбовська (Бузова) при Бузовому плесі; Св. Михайла (Кисіль) при р. Кисіль; Слобідська (Лузова) при р. Лузовій; Св. Олексія (Берецька) у верхів'ї р. Береки; Єфремовська (Троїцька) при трійчастих байраках; Св. Парасковії; Орловська Щев'ята); Св. Іоанна; Белевська (Десята); Св. Федора (Крутяцька) на р. Орелі; Козловська; Василівська (Рясківська); Василівська (Маячківська); Лівенська;

Борисоглібська, яка розміщувалися одна від одної на відстані 20-30 верст. Більшість з них складалася з бастіонних чотирикутників, які поза лінією були обнесені palisadom, що пролягав по рову. Фортешні слободи обводилися невеликим земляним валом або надовбами. Редути поза лінією також обносили palisadom. Всередині кожної фортеці містилися казарми, пороховий льох, продуктовий магазин, цейхгауз і криниця. Українська лінія мала на озброєнні 180 гармат, 30 мортир і гаубиць.

Харківське історико-філологічне товариство – наукове товариство при університеті. Займалося дослідженням питань історії, археології та етнографії Слобідської та Лівобережної України, українською філологією, охороною пам'яток культури, вело науково-просвітницьку роботу. Видавало «Сборник» (т. 1-21; 1886-1914), «Труди» (т. 1-7; 1893-1902) та «Вестник» (т. 1-5; 1911-14), у ньому працювали Д.І.Багалій, М.С.Дринов, М.Ф.Сумцов, О.О.Потебня, В.І.Савва та ін.

Харківське воєводство – орган державного управління Російської імперії на Харківщині. Створене за наказом царя Олексія Михайловича 1656 року. Першим харківським воєводою став Воїнь Селіфонтов. Головним обов'язком воєвод було ведення військових справ (оборона від татар, догляд за фортецею та служилими людьми), але їх влада виходила далеко за межі цих функцій. Воно існувало до початку XVIII ст.

Харківське генерал-губернаторство – адміністративно-територіальна одиниця, створена 1775 р. і об'єднувала Слобідсько-Українську та Воронізьку губернії, губернатори яких були підпорядковані харківському генерал-губернатору.

Хозарський каганат – держава, що виникла в середині VII ст. у степах між Каспійським і Азовським морями, внаслідок розпаду Західно-Тюрського каганату. Північні кордони її доходили до верхів'я Сіверського Дінця і Псла. Основним заняттям хозар було кочове скотарство. Із VIII ст. у залежність від хозарського каганату потрапили деякі слов'янські племена, серед них і сіверяни. У 964 - 965 рр. був розгромлений у результаті походу князя Святослава Ігоревича на Волгу. Перестав існувати з кін. X ст.

Черевики – жіночі шкіряні туфлі на невисокому підборі. Могли бути відкритими або з халявкою, що мала шнуровку чи гудзики. Прикрашалися багатим орнаментом, виконаним різноманітною технікою.

Чоботи – зшиті шкіряне взуття, яке було відоме на території України ще за давньокиївської доби. Проте у селянський побут вони ввійшли набагато пізніше – лише наприкінці XVIII ст., та й то здебільшого серед заможного населення.

Шаровари – термін перського походження. Старовинні широкі шаровари складали обов'язкову частину одягу запорізького козацтва. Широкий крій штанів у Східній та Центральній Україні зберігся до кінця XIX ст., поки на зміну їм не прийшли брюки міського крою.

Шушун (шушпан, халат, бурнус) — старовинний верхній одяг з покупних тканин, розширений донизу, вільного халатоподібного крою. Наприкінці XIX ст. молоді та похилого віку заміжні селянки центральних областей України одягали його на свята, до церкви, використовувався він і як обрядовий. Шили шушун. із вибіячастого або однотонного ситцю, тонкої вовняної чи шовкової тканини. Об'ємності йому надавала велика кількість дрібних складок по спинці або вздовж талії. Звичайно він мав великий призбираний виложистий комір і манжети.

Юпка (куртка, кохта) – нагрудний одяг з рукавами, відомий у різних регіонах України. Найчастіше виконувався з фабричних тканин і повторював форму та крій місцевих безрукавок. Цю ж назву мав і різновид верхнього одягу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Альбовский Е. Харьковские казаки. Вторая половина XVII в. I-я книга I-го тома. – Х., 2005. А¹
2. Антонов А.Л., Маслийчук В.Л. История Харьковского городского самоуправления. 1654 – 1917. – Х, 2004. А
3. Археология Украины. Харьковская область. - К., 1974.
4. Багалей Д.И., Миллер Д.П. История города Харькова за 250 лет от его основания: В. 2 тт.- Х. , 1993. А
5. Багалій Д.І. Історія Слобідської України. - Х., 1993. А
6. Барвинский В.А. Исторический очерк Харьковской губернии. – Х., 1918.
7. Білоусько О. Україна давня: євразійський цивілізаційний контекст. - К., 2002. А
8. Беліков Ю.А. Торгівля харківського купецтва (60-ті роки XIX ст. – 1917 р.) // Історія України: Маловідомі імена, події, факти: Збірник статей. – К.-Донецьк, 2001. – Вип. 19. – С. 37–45.
9. Беліков Ю.А. Стан та склад харківського купецтва (60-ті роки XIX ст. – 1917 р.) // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2001. – № 526: Історія. – Вип. 33. – С. 156–165.
10. Бунятян К. П. На світанку історії. – К., 1998.
11. Васіна З. Літопис українського одягу: У 2 т. – К., 2005.
12. Верменич Я. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні. - К., 2003.
13. Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: хронологічний довідник. - К., 1995. А
14. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – Х., 2005.
15. Герби міст України.-К., 2001.
16. Давня історія України: У 2 кн. - К., 1994-1995. А
17. Дем'янчук Г.С. Українське краєзнавство: сторінки історії.-К., 2006. А
18. Древности римского времени на Слобожанщине. - Х., 2006. А
19. Жванко Л.М. Соціальні виміри Української Держави (квітень – грудень 1918 р.).- Х., 2007. А
20. Зайцев Б.П., Скирда В.В. та ін. Історія рідного краю: У 2 част. - Х., 2001. А
21. Історія міст і сіл України. Харківська область. - К., 1967. А
22. Історія українського козацтва. -Т.1.- К., 2006. А
23. Каневський І., Скирда В., Яцина О. Енеоліт і бронзовий вік на Харківщині.// Український засів. - Х., 1997. - Ч. 10-12.- С. 82-88.

¹ Літерою позначено літературу з бібліотек і читальних залів ХНАМГ

24. Кононова О.В.Музична культура Харкова кінця XVIII початку XX ст. -Х., 2004. А
25. Краєзнавство.- Науково-популярний журнал. - К., 1995. А
26. Культура і побут українського народу. - К., 1991. А
- 27.Лавріненко Ю. Розстріляне відродження. Антологія 1917-1933.- К., 2001.
28. Лейбфрейд А.Ю., Полякова Ю.Ю. Харьков. От крепости до столицы: заметки о старом городе. - Х., 1998. А
29. Маслійчук В.Л. Провінція на перехресті культур: Дослідження з історії Слобідської України. - Х., 2007. А
30. Матейко К. Український народний одяг. Етнографічний словник. – К., 1996.
31. Мистецька скарбниця Харкова. - Х., 2004.
32. Михайлин І. Літературна Харківщина. Поезія. Ессеїка. Портрети. Рецензії. - Х., 2007.
33. Ніколаєва Т.Історія українського костюма. - К., 1996. А
34. Описи Харківського намісництва кінця XVIII ст. – К.,1991. А
35. Палахтій І.С., Шефель С.В., Ігнатов А.Ф. Культура Харківщини у 1917-1920 рр. // Культура України. Вип. 7. Мистецтвознавство: Зб. наук. праць / М-во культури і мистецтв України. Харк. держ. акад. культури. - Х., 2000. - С. 26-33.
36. Попович М. Нарис історії української культури. - К., 2001. А
37. Потрашков С.В. Харьковские полки: Три века истории. - Харьков, 1998.
38. Природа и население Слободской Украины. Харьковская губерния. (Пособие по родоноведению). Репринт. изд. - Х., 2007.
- 39.** Репресоване краєзнавство (20-30-ті роки).- К., 1991. А
40. Рідний край. - Х., 1999. А
41. Саратов І.Ю. Іван Сірко.-Х., 1998. А
42. Саратов І.Ю. Історія Харківських гербів. - Х., 2000. А
43. Саратов І.Ю. Харківський полковник Іван Дмитрович Сірко. - Х., 2008. А
44. Саратов І.Ю. Харкове, звідки ім'я твоє? - Х., 2005. А
45. Семененко В. Над Харківщиною – революційний тайфун.// Слобожанщина .- 1999.- № 12.
46. Семененко В.І., Радченко Л.А. Історія України. –Х., 2000. А
47. Середяк А. Краєзнавчі дослідження в Україні (історіографічний аспект). //Історіографічні дослідження в Україні.-К., 2004.- Вип. 14.- С.249 – 272.
48. Січинський В. Чужинці про Україну. Вибір описів подорожей по Україні та інших писань чужинців про Україну за десять століть. - Прага, 1942; - К.,1992.

49. Скирда В.В., Зайцев Б.П., Парамонов А.Ф. Из глубины веков: К истории города Харькова.- Харьков, 2004. А
50. Семененко В.І. Історія Східної України. Поновлення кайданів.- Х., 1997. А
51. Скоробагатов А.В. Харків у часи німецької окупації (1941 - 1943).- Х., 2004.
52. Слобожанська яса. Антологія громадянської лірики кінця ХІІ – початку ХХІ століть. – Х., 2006.
53. Слобожанщина. - Часопис. - 1999-20003.
54. Слюсарский А.Г. Социально-экономическое положение Слобожанщины в 17 – 18 в.- Харьков, 1963.
55. Срезневский И.И. Историческое обозрение гражданского устройства Слободской Украины со времени ее заселения до преобразования в Харьковскую губернию.- Х., 1883.
56. Столиця відчаю. Голодомор 1932-1933 р. на Харківщині вустами очевидців./ Упорядник Т.В.Поліщук. - Х., 2006.
57. Сумцов М.Ф. Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України. - Х., 2008.
58. Сумцов М.Ф. Слобожане. Історико – етнографічна розвідка. – Х., 2002. А
59. Титар О., Титар В. Мистецтво Слобожанщини.//Харьковский исторический альмана – Х., 2002.
60. Тронько П.Т. Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття (досвід, проблеми, перспективи). - К., 2001.
61. Тронько П.Т. Українське краєзнавство в ХХ столітті. - К., 2002.
62. Українська етнологія: Начальний посібник. - К., 2007. А
63. Українське народознавство: Навчальний посібник. - К., 2006
64. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. - К., 1992. А
65. Харкову 350. Історія. Сучасність. Стратегія розвитку. - Х., 2004. А
66. Шрамко Б.А. Древности Северского Донца. – Х., 1962.
67. Шрамко Б.А., Михеев В.К., Грубник-Буйнова Л.П. Справочник по археологии Украины. Харьковская область. - К., 1974.
68. Шрамко Б.А., Скирда В.В. Рождение Харькова.- Х., 2004.

ЗМІСТ

	Стор.
Вступ.....	4
Тематика курсу «Краєзнавство».....	7
Плани і завдання до практичних занять.....	8
Теми рефератів	22
Питання до заліку з курсу «Краєзнавство».....	23
Методика самостійної роботи студентів з вивчення курсу «Краєзнавство»...	25
Рекомендації при роботі з текстом.....	25
Вимоги та рекомендації до написання реферату.....	27
Рекомендації до створення презентації.....	29
Основні поняття з курсу «Краєзнавство»	31
Рекомендована література.....	39

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

КРАЄЗНАВСТВО: Методичні вказівки до самостійної роботи та практичних занять (для студентів 1 курсу денної форми навчання напрямів підготовки 6.030504 - «Економіка підприємства», 6.030509 - «Облік і аудит»)

Автор: Любов Миколаївна Жванко

Редактор: М.З. Аляб'єв

План 2009, поз. 281-М

Підп. до друку 17.06.09	Формат 60×84 1/16.	Папір офісний.
Друк на ризографі	Умовн.-друк. арк. 2,0	Обл. – вид.арк. 3,5
Тираж 50 прим.	Замовл. №	

61002, Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12

61002, Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12
Сектор оперативної поліграфії ЦНІТ ХНАМГ